

Julián Carrón
EXISTĂ SPERANȚĂ?
Farmecul descoperirii*

CAPITOLUL I
**«MAI RĂU DECÂT ACEASTĂ CRIZĂ,
NU POATE FI DECÂT DRAMA DE A-O IROSI»**

«Mai rău decât această criză, nu poate fi decât drama de a-o irosi.»¹ Aceste cuvinte ale papei Francisc determină cu urgență conștientizarea ce ni s-au întâmplat, a ceea ce am văzut de un an încoace.

1. Impactul cu realitatea

Pentru a înfrunta provocarea, care nu i-a permis nimănui să rămână indiferent, ne-am dat, chiar de la început, o ipoteză de lucru,² pe care o regăsim într-o frază de-a lui don Giussani: «O persoană care a trăit în mică măsură impactul cu realitatea fiindcă, de exemplu, n-a fost nevoită să facă prea multe, va avea un sentiment slab al propriei sale conștiințe, va percepe mai puțin energia și vibrația rațiunii sale.»³ fără a nega sau a cenzura nimic. Un cont e, de fapt, să nu poți ignora sau să eviți impactul circumstanței, și altceva e să trăiești circumstanța surprinzând provocarea pe care ea o aduce cu sine.

Cu această ipoteză de verificat, chiar și o situație insidioasă precum cea generată de Covid, ar fi putut deveni, în mod paradoxal, o oportunitate ca să crească autoconștiința noastră, de multe ori atât de tulbure, și ca să sesizăm și mai mult energia și vibrația rațiunii noastre; putea deveni, așadar, o ocazie de retrăire a umanului, la nivel de conștiință, rațiune și afecțiune.

Ce anume s-a întâmplat? După mai mult de un an, ce am văzut întâmplându-se în noi și în jurul nostru?

Mulți au subliniat două faze, două fețe ale experienței noastre în fața pandemiei, corespunzătoare celor două valuri de răspândire a virusului. Cel de-al doilea val, a observat Antonio Scurati, «ne-a lovit nu mai puțin nepregătiți și nu mai puțin imaturi față de primul val, dar ne-a surspins mai obosiți, descurajați, certăreți, meschini».⁴ Ca și cum nu am fi știut să profităm de cele întâmplate în prima fază ca să creștem, ca să consolidăm conștiința noastră și ca să dezvoltăm o consistență mai profundă de noi înșine. Asta se poate intui din tot ceea ce a ieșit la iveală cu ocazia celui de-a doilea val: o senzație mai mare de fragilitate, o revărsare a incertitudinii și a anxietății, semne care indică, așa cum a observat Massimo Recalcati, că «adevărata traumă nu e la trecut, ci la viitor». Cel de-al doilea val, «distrugând iluzia reluării vieții în care cu toții crezuserăm, [...] a dilatat orizontul coșmarului. Faza a doua a traumei este mai traumatizantă decât prima deoarece arată că răul nu s-a epuizat, ci e încă viu, printre noi. Speranțele alimentate de perioada verii au fost frânte. Această dezamăgire este sentimentul care predomină în ziua de azi».⁵

De ceva vreme ne obișnuiserăm să trăim într-o stare de aparentă siguranță, cu iluzia că putem domina realitatea. Izbucnirea virusului i-a dat un brânci acestei iluzii. Odată trecut primul val, totuși, a fost nevoie de puțin ca să ne convingem că avem din nou situația sub control, și, deci, că revenirea la o viață normală

¹ Francesco, *Omelia di Pentecoste*, 31 maggio 2020.

² Cfr. J. Carrón, *Retrăirea umanului. Relfecțiile unor vremuri amețitoare*, Fraternità di Comunione e Liberazione, 2020.

³ L. Giussani, *Sensul religios*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, București 2000, p. 157.

⁴ A. Scurati, «Un Natale severo (e di speranza)», *Corriere della Sera*, 20 novembre 2020, p. 11.

⁵ M. Recalcati, «Il trauma della seconda ondata. Se cresce la paura del futuro», *la Repubblica*, 31 ottobre 2020, p. 28.

ar fi fost imediat la îndemână. Așa ne-am bucurat, unii mai puțin, alții mai mult, de vară. Dar «nu se știe ce se știe, și nici ceea ce se dorește a ști, până nu ești pus în situație».⁶

Al doilea val a zdrobit încă o dată visul sau aroganța, amintindu-ne că realitatea, în fond, nu poate fi controlată. «Lumea se gândea», a observat Cesare Cornaggia, «că moartea ar fi un fapt ocazional, ca o tumoră sau un accident, și că bolile infecțioase ar fi fost învinse, în schimb, necunoscutul pe care nu-l vedem, și căruia nu știm să-i răspundem, ne ucide. De aici se naște nesiguranța».⁷

Proportional cu «senzația de necunoscut» a crescut așadar «nesiguranța viitorului». La începutul celui de-al doilea val, și Edgar Morin a descris sfârșitul iluziei cu cuvântul «incertitudine». «Am intrat în epoca marilor incertitudini», a scris, subliniind «caracterul multidimensional al crizei care atinge viața fiecărui individ în parte, a tuturor națiunilor și a întregii planete [...]. Cu toții facem parte din această aventură, plină de ignoranță, necunoscut, nebunie, rațiune, mister, vise, bucurie, durere. Și incertitudine.»⁸ În pofida reasigurării anumitor discursuri, a optimismului care a însoțit descoperirile științei și inițiativele industriei farmaceutice, în noi se ascunde, încă, amenințătoare, anxietatea.

După mai mult de un an, încă navigăm pe dibuite, fără să știm cât timp mai avem chiar dacă, din fericire, se fac deja tot mai concrete semnele unei căi de ieșire. Vom vedea, și la fel ca toți, ne dorim ca lucrurile să se rezolve cât mai curând. Situația descrisă, care a cuprins la un nivel atât de extins viața persoanelor, a societăților și a lumii întregi, a scos însă la iveală, din măruntaiele vieții noastre, o întrebare care însoțește existența omului: există speranță?

«Există speranță?». Titlul Exercițiilor noastre spirituale a găsit ecou în noi și în ceilalți care au fost invitați să participe, așa cum s-a întâmplat în decembrie, cu ocazia Exercițiilor studenților. «Voi surprindeți mereu un punct care ajunge să atingă ceva dinăuntru meu. Tema aceasta e determinantă!», i-a spus o colegă de curs celei care o invitase. «Titlul propus», spunea altcineva, «a răsunat în mine, a fost întrebarea care a însoțit această perioadă».

Întrebarea presează din adâncul greutăților de zi cu zi. Îmi scrie o altă prietenă: «Începând de anul trecut, din octombrie, în contextul pandemiei care începea să se înrăutățească încă o dată și al violenței generale copleșitoare care tot mai mult caracteriza știrile pe care le auzeam, mi s-a întipărit în minte această întrebare: „Dar eu chiar sper că lucrurile au un destin bun?”. Și, din păcate, m-am trezit răspunzând: „Nu știu”. Mulți oameni au murit și, chiar și azi, după un an, continuă să moară datorită Covidului. Diversi prieteni, de-ai mei și de-ai soțului meu, oameni dragi nouă, au fost grav lezați de criza economică. Printre altele, unele vești dureroase și greutăți mari pe care le trăiesc, mai ales la muncă, m-au făcut să spun: „Eu nu mai sunt sigură că lucrurile au un destin bun, totul îmi spune contrariul”. Am înțeles că această întrebare a mea, în fond, scoate la iveală și frica, teama că lucrurile, relațiile și oamenii cei mai dragi, ar putea sfârși în neant. La început m-am opus să accept față de mine însămi că am această poziție. Sincer, îmi era foarte rușine. Apoi, mi-am adus aminte că, în viața mea, pașii cei mai importanți au apărut pornind de la chestiuni incomode, neobișnuite și grave. Ceea ce m-a „încurajat” mai mult să privesc această întrebare a mea ai fost tu: atunci când, am descoperit că aleseseși ca titlu pentru Exerciții „Există speranță?”, te-am simțit profund prieten; m-am gândit: „Uite un om care nu doar că nu se teme să își pună această întrebare, dar căruia nu-i e frică să le-o pună tuturor”; de aceea te-am simțit, în același timp, tată, pentru că m-ai ajutat să nu-mi fie teamă să mă privesc și să țin la întrebările pe care le am. Odată cu trecerea lunilor, această întrebare a devenit tot mai arzătoare și îmi pare rău că trebuie să recunosc că nici măcar azi nu știu să răspund la ea. Și atunci te întreb: ce anume mă poate ajuta să sesizez răspunsul?».

Primul ajutor – o spun imediat – vine chiar de la întrebare, așa cum mulți ați scris. «Întrebarea despre speranță mă impresionează datorită forței ei. O dată în plus, întrebarea ne eliberează de privirea noastră

⁶ Th. Wilder, *Idi di marzo*, Mondadori, Milano 1951, p. 56.

⁷ C.M. Cornaggia, «Ansia, paura, insicurezza: ecco quel che ancora non sappiamo», intervista a cura di Paolo Vites, *ilsussidiario.net*, 8 novembre 2020.

⁸ E. Morin, «Il potere dell'incertezza», *la Repubblica*, 1 ottobre 2020, p. 27.

parțială, ca să ne deschidă spre ceva diferit: e alegerea noastră dacă urmărim impactul sau dacă-l atenuăm. Întrebarea mi se pare mai pertinentă ca niciodată și nu vreau să ratez ocazia». «Îmi dau seama», subliniază altcineva, «că deja, de pe acum, munca asupra întrebării propuse îmi marchează zilele, făcându-mă mai atentă și mai deschisă față de ceea ce se întâmplă». Și altcineva mai observă: «Problema e să las întrebarea să se impună, să se așeze acolo unde crede ea ca e mai bine, fără niciun fel de răgaz. „Există speranță?” E o luptă să las să intre această întrebare, e o luptă să nu o exclud din zilele mele, e o luptă ca să nu mint și deci să-mi spun că, în fond, speranța nu există, pentru ca mai apoi să mă prefac că există doar din comoditate».

2. Atitudini în fața celor întâmplate

Fiecare este chemat să răspundă în mod personal la întrebarea pusă, observându-se în acțiune, luând act de felul în care privește și înfruntă viața, care nu oferă reduceri nimănui. Să încercăm, așadar, înainte de toate, să reparcurgem atitudinile care, în fața celor întâmplate, am văzut că au loc în noi sau în alții, și care au fost într-o oarecare măsură și ale noastre. Asta ne va ajuta să avem o conștiință mai clară asupra întrebării puse în discuție, a pertinentei sale față de viață, și asupra drumului de făcut pentru a ajunge să putem răspunde la ea.

a) *Tendința de a elimina datele*

Anul trecut, în decembrie, faimoasa revistă americană *Time* a dedicat coperta anului «2020», scriind numărul cu negru, cu caractere foarte mari, și tăind deasupra cu un X mare, roșu. Chiar dedesubt, cu litere mici, o frază: «Cel mai rău an din toate timpurile». Peste anul trecut s-a pus o cruce simbolică, ca și cum s-ar dori să fie eliminat. Dar, așa cum știm cu toții, cele trei milioane de morți și criza pe care a provocat-o pandemia – și poate că încă nici nu am experimentat cele mai rele efecte ale sale – nu se pot șterge cu buretele! «Aceasta este istoria unui an pe care n-aș vrea să-l mai revăd niciodată.» Astfel începe editorialul semnat de Stephanie Zacharek.⁹

Tendința de a șterge ceea ce ne pune la încercare și ne constrânge să ne întrebăm ce anume dă sens vieții e mereu la pândă, așa cum a scris un student: «Dacă în viața mea există sau nu speranță, e întrebarea pe care mi-o pun în fiecare seară, înainte de adorm, în ultimele douăzeci și unu de zile, de când a început izolarea, datorită Covidului. Au fost zile grele. Boala a fost destul de dură cu mine. Din acest motiv, răspunsul la întrebare, la început, era unul sec: „Nu, nu există speranță”. Această perioadă era doar un moment de eliminat. Am trăit supraviețuind, trezindu-mă, hrănindu-mă, spălându-mă și lucrând, pentru ca mai apoi să mă întorc în pat și s-o iau de la capăt a doua zi. Măine voi fi liber, dar – există un mare „dar” – mă întreb dacă douăzeci și unu de zile trăite într-un anume fel au anulat cumva felul meu de a fi ceea ce sunt?». Experiența multora a fost marcată de tendința de supraviețuire și, imediat ce au depășit momentul cel mai greu, de tendința de a elimina momentul trăit, cu consecința unei debilitări a percepției de sine, a unui dubiu legat de propriul viitor.

Alții nu au vrut să treacă cu vederea, nu au încercat să uite, ci, dimpotrivă, au dorit să nu zădărnicească circumstanța. «Îți spun imediat că anul acesta a fost pentru mine o ocazie ca să-mi dau seama, așa cum nu mi s-a mai întâmplat niciodată, de cât de fragilă și limitată sunt; dar nu pot să spun că aceste sentimente ale mele au fost un rău pentru mine, ba chiar dimpotrivă, m-au făcut să descopăr câtă nevoie aveam și am de a-mi sprijini viața pe altceva decât pe mine, pe o plinătate pe care nu o construiesc eu, care nu depinde de circumstanțe, care nu depinde de mine, și care rezistă!»

⁹ S. Zacharek, «2020. The Worst Year Ever» («2020. Il peggior anno di sempre»), *Time*, 14 dicembre 2020.

b) *Tristețea și frica*

Multe sentimente, pe care poate că niciodată nu ni le-am mărturisit nouă înșine și asupra cărora ne-am pus puține întrebări, alinați de bunul mers al lucrurilor, în această perioadă au ieșit la suprafață în mod insistent, greu de stăvilit. Jurnalistul spaniol, Salvador Sostres, a scris: «Pentru prima dată am vorbit cu un prieten de-al meu despre dezamăgire, despre tristețe și pentru prima dată nu știm ce să zicem sau ce să facem, și suntem foarte obosiți pentru că nu am dormit prea mult, și ne dăm seama că până în ziua de azi nu mai avusesem niciodată dubii cum că n-am putea face ceva cu propriile forțe».¹⁰

Iese la suprafață o suferință care, în fond, era deja acolo, în noi, acoperită de un văl, protejată de o formă de viață, de un ritm social care, dintr-o dată, a dispărut, lăsând astfel ca această suferință să iasă la iveală. În mulți și-a croit drum, așadar, prinzând rădăcini, un sentiment sumbru față de sine și față de propriul destin, aproape o percepție de nulitate, ca și proiectarea a unei umbre oprimate asupra viitorului, pe care cuvintele lui Karmelo C. Iribarren o exprimă bine: «Mă gândesc, acum, când mă uit / prin fereastra deschisă / la autostradă, văzând / cum pâlpâie mașinile / pe ultima porțiune / înainte de a intra în tunel. Mă gândesc / că asta e viața, / și că nu e nimic altceva. O slabă / și vagă sclipire de lumină către umbră / cu viteză mai mare sau mai mică».¹¹ Așadar, viața nu e nimic altceva decât o călătorie spre întuneric? Singurul lucru care se schimbă e viteza?

Frica pentru sine însuși, pentru propriul viitor, legată de percepția amenințării și de descoperirea forțată a propriei vulnerabilități, s-a insinuat în multe cazuri chiar și între granițele pereților propriului cămin, afectând relațiile cele mai apropiate, așa cum a mărturisit scriitorul și scenaristul Francesco Piccolo: «Până la începutul pandemiei, copiii mei, în cel mai rău caz, se temeau de mine. [...] Acum [...] instinctul mă face să stau departe de ei. Uneori fiul meu invită câte un coleg de școală ca să învețe împreună. Eu încerc să mă întorc acasă aproape întotdeauna după ce colegul lui pleacă. [...] Fiica mea e la Bologna. [...] Nu mă sună niciodată pentru că e atât de uluită de frica mea, încât îi e frică că eu m-aș putea gândi că dacă mă sună, mă poate îmbolnăvi. [...] Uneori, mi se pare că aș fi într-un serial tv. [...] Nu îmi dă niciun confort faptul că am un fiu acasă care aleargă, urlă și iese în fiecare zi. Acesta e noul labirint întortocheat și nenatural de sentimente pe care l-a creat coronavirusul: să-ți fie frică de proprii copii mai mult decât de orice altă ființă umană de pe pământ».¹²

c) *Teroarea morții*

Despre ce frică vorbește? Nu doar de cea a molipsirii, ci de frica de a muri, având în vedere că molipsirea poate avea consecințe letale. Moartea, pe care noi, în mod foarte acurat, am disimulat-o și am expulzat-o, a redevenit vizibilă. Ocupând masiv scena reală și mediatică, ea a încetat să mai fie considerată, în subconștientul colectiv, un simplu accident de parcurs, un inconvenient sporadic, care încă se mai întâmplă, dar care, în curând, va fi înfrântă sau, oricum, circumscrisă. Pentru a semnala acest lucru, *L'Espresso* a ales ca «Oamenii anului» - 2020 - «Moartea și viața». Sub o „fotografie” cu Moartea care are o glugă pe cap și care joacă șah cu un nou născut sub un cer plumburiu, în sumarul de pe copertă, e scris: «Frica de sfârșit a șocat sistemele economice și politice. Și existențele noastre cotidiene». În interior, în editorial, citim că moartea, «eliminată din cultură, [...] a fost readusă în centru de către

¹⁰ S. Sostres, «La próxima vez que me muera», *ABC*, 24 settembre 2020. Traduzione nostra.

¹¹ «Lo pienso ahora que miro / por la ventana abierta / la autopista, viendo / cómo los coches parpadean / en el último tramo, / antes de túnel. Pienso / que así es la vida, / y que no hay más. Un leve / guiño de luz hacia la sombra / a mayor o menor velocidad» (K.C. Iribarren, «Hacia la sombra», in Id., *Seguro que esta historia te suena*, Renacimiento, Salamanca 2015, p. 42). Traduzione nostra.

¹² F. Piccolo, «Maledetto virus mi hai insegnato ad avere paura dei miei figli», *la Repubblica*, 1 febbraio 2021, pp. 12-13.

pandemie». Și, puțin mai departe, că frica de sfârșit, în mod paradoxal, ar trebui să aducă cu sine și un presentiment ciudat: «Să-ți fie frică de moarte înseamnă să știi că există ceva care transcende existența noastră individuală. Un Scop. Și Urmașii». ¹³ Subliniază Massimo Cacciari, în articolul său: «Leopardi ne-a învățat acest lucru [...]. Dacă viața valorează cu adevărat, și adică e concentrată să ajungă la ceva care transcende mereu existența finită, atunci nu mai există frică de moarte, ci *moartea e trăită*». ¹⁴ Și, trăind-o, se retrezesc întrebări profunde.

d) *Retrezirea întrebărilor profunde*

Observă Heschel: «Primul răspuns la întrebarea: „Cine este omul?” e următorul: omul este o ființă care își pune întrebări despre sine însuși. Punându-și astfel de întrebări, omul descoperă că este o persoană, și calitatea întrebărilor îi revelează condiția sa». ¹⁵ Omul este acel nivel al naturii în care natura se întreabă despre sine, despre propriul sens, despre propria origine și despre propriul destin. «De ce sunt aici? Ce este în joc în existența mea? Această întrebare nu derivă din nicio premisă: e dată odată cu existența». ¹⁶ Dar întrebarea despre sensul propriei vieți nu poate fi separată de cea asupra sensului propriei morți.

Cine s-a lăsat rănit de imensitatea provocării acestui an dramatic n-a putut să nu vadă ieșind la iveală, în sinea sa, în propria conștiință, niște întrebări de care, de obicei, în vremuri pe care le-am putea defini «normale», s-ar fi scutit. Dar de această dată, datorită caracterului global al pericolului, vulnerabilitatea, solitudinea, suferința, moartea au atins mai insistent și mai direct trupul nostru sau al cuiva apropiat nouă. Situația i-a retrezeit pe toți din toropeala cotidiană, care, adesea reduce densitatea întrebărilor existențiale făcându-le să pară o exagerare a celor care doresc să le strice altora cheful de-a trăi. Această bulă a sărit în aer, mai ales când a izbucnit al doilea val: «Suferința este o agresiune care ne invită la conștiință», ¹⁷ ne amintește Claudel.

Ignacio Carbajosa a petrecut, ca preot, cinci săptămâni într-un spital Covid-19 din Madrid și a marcat într-un jurnal experiența de „martor privilegiat” al vieții și al morții multor persoane. Scrie: «Ceea ce am văzut s-a luptat în mine. M-a rănit». Ce a văzut? Printre mulți alții, o fetiță de 24 de ore și o femeie care abia decedase, Elena. Se întreabă: «Elena? Unde ești, Elena? Cele două extreme ale vieții: nașterea și moartea în mai puțin de o oră. Ce ispită, să elimini unul dintre cei doi poli! Și ce curaj și provocare pentru rațiune, să-i păstrezi pe ambii ca să te deschizi în fața unei întrebări: „Ce este omul ca să-ți amintești de el?”». După o lună petrecută asistând pacienți Covid-19, scrie în jurnalul său: «În această perioadă, rațiunea și afecțiunea mea au fost provocate de o problemă de cunoaștere: ce este durerea? Ce este moartea? Și, în consecință, ce este viața? În fiecare zi trebuie să privesc în față aceste întrebări, stând în fața unor persoane bolnave care suferă și mor». ¹⁸

Cei care, în aceste vremuri, nu s-au închis ca niște arici, or fi simțit vibrând în ei niște corzi intime, pe care poate nici nu știau că le au. Poate că unii le-or fi redus imediat la tăcere, în încercarea de a reveni la normalitate. Dar impactul l-au resimțit oricum, chiar și numai pentru o clipă. Ca o sămânță minusculă, aproape un nimic, li s-a întâmplat – așa cum observam mai devreme – începutul retrezirii a umanului: «Tocmai datorită dificultăților de care nu am fost scutit, pentru mine, anul 2020 a coincis cu o neașteptată retrezire a eului meu». Cine știe câți or fi recunoscut-o și cine știe de cât timp va fi nevoie pentru ca acea sămânță să reușească să germineze!

Înțeleg că asta poate părea prea puțin în fața vastității acestei drame, dar e ca o promisiune: vibrația profunzimii noastre este, de fapt, semnul unei așteptări care are rădăcini profunde în noi, care

¹³ «Persone dell'anno. La morte e la vita», titolo di copertina de *L'Espresso*, 20 dicembre 2020.

¹⁴ M. Cacciari, «Per amore della Vita», *L'Espresso*, 20 dicembre 2020, p. 17.

¹⁵ A.J. Heschel, *Chi è l'uomo?*, SE, Milano 2005, p. 42.

¹⁶ *Ibidem*, p. 25.

¹⁷ P. Claudel, *Tre figure sante per il tempo moderno*, Paoline, Alba (Cn) 1997, p. 46.

¹⁸ I. Carbajosa, *Testimone privilegiato*, Itaca, Castel Bolognese (Ra) 2020, pp. 16, 66, 96.

coincide cu noi: așteptarea a ceva care să fie la înălțimea vieții și a morții, așteptarea unui neprevăzut care să facă să izbucnească un șuvoi de afecțiune față de noi înșine și care să-i permită dorinței noastre să se rețrească și să se împlinească. Această vibrație a rațiunii noastre, urgența de semnificație pe care am simțit-o evidentă în unele momente, ne pune în condiția cea mai favorabilă pentru a intercepta – dacă și acolo unde se întâmplă – răspunsul. Giussani repeta adesea, legat de asta, o frază a lui Reinhold Niebuhr: «Nimic nu este atât de incredibil precum răspunsul la o întrebare care nu se pune».¹⁹ Ce înseamnă asta? Azi putem poate să înțelegem mai bine, tocmai datorită experienței din ultimul an: cu cât resimt mai mult o problemă, cu cât urlă mai mult o nevoie în mine, cu atât sunt mai atent la orice ecou de răspuns, orice semn al răspunsului îmi trezește curiozitatea.²⁰

Chiar și cu toată urgența sa și chiar fiind inevitabilă, întrebarea despre sensul existenței constituie – e bine să nu uităm asta – o invitație, care poate fi mereu refuzată. Și refuzul conduce la subțierea conștiinței acelei întrebări, până la tănuirea ei. «Întrebarea se impune, dar nu și atenția la întrebare. Astfel, mai mult de unul o definește inutilă [...]. Atunci întrebarea despre sensul existenței se atenuază și, în cele din urmă, dispare. Se ajunge, așa cum spunea Gide, la „a-nu-mai-simți-nevoia-de-ea”».²¹ Cine nu se eschivează în fața acestei interogații, experimentează, în schimb, anvergura ei conștientivă, capacitatea ei de rețrare: «În acest an „inedit” a avut loc pentru mine o revoluție: nu mai am nevoie să închei rapid repriza, dându-mi mie însămi răspunsuri perfecte și impecabile, dar prefabricate; dimpotrivă, am nevoie fix de contrariu: să păstrez vie întrebarea, să îi accept caracterul dramatic, pentru că în această sărăcie care nu posedă nimic și nu se sprijină pe scheme, ritualuri, siguranțe dobândite, eu trăiesc marea posibilitate de a-mi da seama de ceea ce există».

3. Criteriul de judecată

A lua în serios urgența umană înseamnă să deții criteriul pentru a judeca tot ceea ce-ți iese în cale, toate pozițiile – ale noastre și ale celorlalți -, demascând înșelătoriile, iluziile, și recunoscând ceea ce valorează. Întrebările ultime și constitutive, «emoții [...] inteligente și dramatice»²² care se afirmă în adâncul eului nostru, reprezintă punctul cu care confruntăm fiecare propunere, fiecare perspectivă, fiecare întâlnire.

Scrie Ungaretti într-o poezie: «Inima mea / azi / nu e altceva / decât o zvâcnire de nostalgie».²³ Îi răspunde pe măsură Etty Hillesum: «Simțeam mereu acea dureroasă și nestăvilită dorință, acea nostalgie de ceva care mi se părea intangibil».²⁴ Avem înăuntrul nostru o nostalgie misterioasă și insațiabilă, ca un fundal invizibil, imposibil de cunoscut, cu care comparăm toată viața și toate relațiile. Sfântul Augustin o numește neliniște: «Ne-ai creat pentru tine, și inima noastră e neliniștită până nu se odihnește în tine».²⁵ Acea neliniște devine criteriul de judecată pentru a intercepta acel lucru pentru care a fost creată inima. Nu poate fi înșelată, deoarece se poate verifica acest lucru în experiență: odihna. Ceea ce răspunde la

¹⁹ R. Niebuhr, *Il destino e la storia. Antologia degli scritti*, a cura di E. Buzzi, Rizzoli, Milano 1999, p. 66.

²⁰ Osserva Luigi Maria Epicoco: «L'obiettivo del momento non è sopravvivere al contagio, ma piuttosto comprendere che, anche attraverso questa esperienza, non possiamo più rimandare la grande domanda di significato sulla vita, che questa pandemia sta rimettendo energicamente in campo» (L.M. Epicoco in dialogo con S. Gaeta, *La speranza non è morta. Parole di fede in tempo di crisi*, San Paolo, Cinisello Balsamo-Mi 2020, p. 40).

²¹ F. Varillon, *L'umiltà di Dio*, Qiqajon - Comunità di Bose, Magnano (Bi) 1999, p. 30.

²² L. Giussani, *Sensul religios*, op. cit., p. 72.

²³ G. Ungaretti, «Oggi» in Id., *Poesie e prose liriche. 1915-1920*, Mondadori, Milano 1989, p. 40.

²⁴ E. Hillesum, «Amsterdam, 16 marzo 1941», in Id., *Diario. Edizione integrale*, Adelphi, Milano 2012, p. 58.

²⁵ «Fecisti nos ad te [Domine] et irrequietum est cor nostrum, donec requiescat in te» (Sant'Agostino, *Le confessioni*, I,1,1).

neliniștea inimii, la așteptarea sa, poate fi recunoscut din odihna pe care o experimentează atunci când întâlnește ceea ce răspunde – o odihnă care păzește și înflăcărează așteptarea —.²⁶

Independent de unde s-a născut, de cultura care l-a îmbrățișat, fiecare om vine pe lume cu o urgență de sens, de destin, de absolut, pe care, la un moment dat, o vede apărând în sine și cu care, vrând nevrând, e constrâns să se confrunte, orice poziție ar avea. Această urgență poate fi îngropată sub deșeurile distracției, dar anumite evenimente, precum pandemia, perforează încrustările, scutură din toropeală și o fac să iasă la iveală, împiedicându-ne să ne mulțumim cu un răspuns oarecare. Fiind solicitați de ceea ce se întâmplă, cu cât se acutizează urgența, cu atât mai mult sare în ochi ce anume este în stare să-i țină piept, să-i corespundă.

Atunci, să încercăm să observăm diferitele poziții pe care le-am văzut succedându-se sau împletindu-se în fața provocării în care suntem cufundați – în care ne putem regăsi cu totul, sau doar parțial –, pentru a le analiza rezistența.

a) «Totul va fi bine»

Ne amintim sloganul cel mai repetat din primul *lockdown*: «Totul va fi bine». Cu toții avem în noi, de fapt, un fel de speranță naturală, cu care înfruntăm viața. Am văzut-o declanșându-se imediat ce a început criza sanitară. În timp ce medicii se sacrificau cu generozitate riscându-și propria viață, mulți ieșeau la balcoane ca să-și arate încrederea. Adesea am auzit răsunând acele cuvinte: «Totul va fi bine». A rezistat această speranță – acest optimism – în fața duratei și a aspririi provocării? Cel de-al doilea val a pus-o la zid, arătând cât de fragilă este, cât de incapabilă să reziste în fața tsunamiului care ne-a târât cu sine.²⁷ Același lucru se întâmplă în fața diferitelor contradicții care ne însoțesc existența. Leopardi a exprimat magistral acest aspect: «Dar dacă un accent diferit / ne-ajunge la ureche, în nimic / revine acel Paradis într-o clipă».²⁸ Ajunge un nimic, un accent diferit, ca să pună în pericol paradisul pe care ni l-am construit. Să ne imaginăm ce anume se întâmplă atunci când în locul acestui paradis e Covidul, cu toate consecințele sale pe care le cunoaștem bine.

Impactul cu o circumstanță contradictorie, cu duritatea realității, pune la încercare consistența speranței noastre. Îmi scrie o studentă: «Eu am fost mereu certă de prezența unei speranțe și de măreția circumstanței pe care o trăim; toate astea mi-au fost clare de la primul *lockdown* și mai ales vara trecută, când a trebuit să-mi recuperez perioada de practică. Cu toate astea, în ultimele zile a crescut în mine o mare greutate în inimă. Ceea ce îmi domină zilele nu mai e acea speranță, ci doar mult efort, pradă miilor de gânduri și tentații zilnice. Cum se poate așa ceva?».

b) Solidaritatea

Atunci când un eveniment e «treaba tuturor», cum povestește Camus în *Ciuma*, fiecare încearcă să trăiască cum poate; și, mai devreme sau mai târziu, se năruie, una după alta, iluziile cu care cineva încearcă să fugă de acest eveniment. Cruzimea aumitor evenimente zdruncină atât de mult încât face să șovăie chiar și cele mai consistente certitudini, precum cele ale Părintelui Paneloux, din romanul lui Camus, care, în fața morții unui nevinovat vede cum se năruie ideea unei dreptăți retributive. «Deci, ce

²⁶ Questa «quiete», scrive Guardini, «è qualche cosa di molto più grande del semplice stare senza far niente: è una pienezza in se stessa» (R. Guardini, *Lettere sull'autoformazione*, Morcelliana, Brescia 1994, p. 136).

²⁷ Fa notare Jean Daniélou: «La speranza non è l'ottimismo. L'ottimismo è quel facile atteggiamento in forza del quale noi pensiamo che le cose finiranno sempre per aggiustarsi da sole. In una forma più riflessa esso considera il male come un semplice disordine che si eliminerà da sé, o anche come una crisi di crescita. Annullando così la tragicità del male, l'ottimismo è il nemico peggiore della speranza» (J. Daniélou, *Saggio sul mistero della storia*, Morcelliana, Brescia 2012, p. 370).

²⁸ G. Leopardi, «Sopra il ritratto di una bella donna», vv. 47-49, in Id., *Cara beltà*, Bur, Milano 2010, pp. 96-97.

e de făcut? Aici cuvintele Părintelui [Paneloux] lămuresc», scrie Recalcati, «presupusul oricărei experiențe umane de îngrijire. El povestește cum, în timpul mării epidemii de ciumă din Marsilia, din cei optzeci și unu de călugări prezenți în mănăstirea Mercy, doar patru au supraviețuit ciumei. Și dintre aceștia patru, trei au fugit ca să-și salveze viața. Dar cel puțin unu a fost în stare să rămână. Acesta este ultimul cuvânt pe care părintele îl încredințează credincioșilor săi: să fiți printre cei care știu să rămână. Să știi să rămâi e efectiv primul termen al oricărei practici de îngrijire. Înseamnă să răspunzi la apelul celui care a căzut. În termeni biblici e ceea ce arată cuvântul „Iată-mă!”, care face umană îngrijirea umană, fără să abandoneze pe nimeni în fața violenței inacceptabile a răului. Nu dând un sens răului, ci rămânând lângă cei care sunt atinși de rău».²⁹

Așa cum a spus papa Francisc, Covidul ne-a făcut mai conștienți că toți suntem în aceeași barcă, și asta i-a încurajat pe mulți să-și suflece mânecele ca să dea o mână de ajutor, în limitele posibilităților lor. Nimeni nu poate nega valoarea fără egal a acestei implicări, dar, în același timp, nimeni nu poate afirma că îngrijirea dată, atunci când are succes și atunci când nu are succes, ar fi suficientă pentru a face față întrebării care apare în circumstanțele cele mai extreme: noi nu avem nevoie doar de asistență și de îngrijire medicală, avem nevoie și de ceva care să ne permită să privim suferința și moartea fără să ne prăbușim în fața lor. Aici iese în evidență limita oricărei tentative de solidaritate, oricât de indispensabilă ar fi, a oricărei tentative de apropiere și îngrijire. Natura nevoii pe care situația a făcut-o să iasă la iveală în cei care s-au lăsat răniți de ceea ce se întâmplă e mai profundă decât răspunsul solidar.³⁰

c) *Vaccinul ca panaceu*

Vaccinule, bine ai venit! Cum să nu ne bucurăm, după ce am văzut atâta suferință, frică, rătăcire, moarte? Nu putem, însă, ignora ceea ce scria Susanna Tamaro într-o «Scrisoare către Pruncul Isus», publicată în *Corriere della Sera*, din 22 decembrie, anul trecut: «Iartă-ne că suntem convinși că vaccinul va fi salvarea, fiindcă da, vaccinul va fi un minunat, indispensabil ajutor – așa cum minunată și indispensabilă este știința care se pune în slujba omenirii – dar nu va fi în stare să împrăștie ceața nefericirii noastre. Pentru a face asta am avea nevoie de o privire nouă și de o inimă purificată care, cu acea privire, să dialogheze».³¹ Aceste cuvinte scot la iveală o întrebare pe care n-o putem evita: e suficient vaccinul pentru a răspunde la întrebările pe care pandemia le-a retrețit? Doar de asta avem nevoie, de eradicarea bolii?

Și când pentru o boală nu se găsește remediu? Scrie mama unui copil cu sindrom foarte grav: «Această perioadă foarte grea ne-a făcut să trecem printr-o internare a fiului meu la reanimare, sedat și intubat. În astfel de momente, mă agăț de orice îmi poate aminti că sunt privită și iubită: astfel că sun și le scriu prietenilor, citesc și recitesc anumite lucruri, căutând forță. În secția de pediatrie unde ne aflăm, rețeaua internet și telefonul au semnal foarte slab și Covidul nu permite vizita nimănui. Astfel, lucrurile de care de obicei mă agăț, lipsesc. Îmi aduc aminte că am citit o frază, una dintre numeroasele fraze scrise în ziare: „Anul acesta, care tocmai a trecut, trebuie uitat, să ne uităm înainte, vine speranța vaccinului”. Cum se poate gândi cineva că speranța va fi toată în vaccin? Mă gândesc la fiul meu: să fie sănătos, asta ne dă speranță? Atunci el ar fi rezolvat, și în schimb, tocmai el, de multe ori, este cel care e martor pentru mine, al unei speranțe înfinit mai mari. Să mă uit la el și la corpul lui mă trimite la dorința de bine pe care fiecare dintre noi o are, la dorința de a fi fericiți și iubiți în pofida defectelor noastre. Defectele noastre sunt drama care ne face să ne întrebăm: ne permit să cerem și să ne dorim mai mult».

²⁹ M. Recalcati, «Ed io avrò cura di te», *la Repubblica*, 15 ottobre 2020, p. 27.

³⁰ Lo stesso accade quando ci adoperiamo a rispondere ai bisogni dell'altro: «È la scoperta del fatto che proprio perché li amiamo, *non siamo noi a farli contenti*; e che neppure la più perfetta società, l'organismo legalmente più saldo e avveduto, la ricchezza più ingente, la salute più di ferro, la bellezza più pura, la civiltà più educata li potrà mai fare contenti» (L. Giussani, *Il senso della caritativa*, Società Cooperativa editoriale Nuovo Mondo, Milano 2006, p. 10).

³¹ S. Tamaro, «Sotto l'albero vorrei ritrovare l'innocenza», *Corriere della Sera*, 22 dicembre 2020, p. 29.

Cum se poate răspunde la abisul adus la iveală – dar nu creat – de urgența sanitară? Și, chiar mai înainte, despre care abis este vorba? Este abisul propriilor exigențe umane, a setei de viață pe care o avem în noi. Și este și abisul fricii, devenită mai continuă, a fricii de moarte și de durere, a anxietății de a-și pierde viața sau că, în definitiv, viața nu se împlinește. Sunt suficiente „răspunsurile” pe care le-am pomenit pentru a umple acest abis?

4. Fuga de sine

Îmi scrie o tânără doctoriță: «La început, abordarea zilelor mele era să sper că lucrurile ar fi urmat să meargă mai mult sau mai puțin cum îmi imaginam eu. Sunt medic, am terminat specializarea în noiembrie și în ianuarie de-abia mă mutasem într-un oraș nou ca să încep serviciul. Eram plină de așteptări, cu dorința de a împlini, în sfârșit, după numeroșii ani de formare, vocația mea de medic. În martie, anul trecut, a avut loc primul *lockdown*. Direcția sanitară a fost îngenucheată, contractul meu și-a pierdut orice prioritate și eu n-am mai putut merge la spital. Nu puteam merge nici măcar ca să dau o mână de ajutor. Un medic inutil. În plină pandemie! Și între timp apăreau toate solicitările de medici la televizor. Mi-am trimis cel puțin zece cv-uri răspunzând unor apeluri aproape și departe de casă, dar nu îndeplineam cerințele necesare. Un medic inutil. Îți poți imagina furia și frustrarea. Am împărtășit mereu ceea ce auzeam spunându-se despre valoarea neprevăzutului. Dar adevărul era că, în adâncul meu, credeam că neprevăzutul ar fi trebuit să se încadreze în limitele a ceea ce oricum aveam eu în minte. Așadar mi-am dat seama că mă concepeam ca fiind abandonată, respinsă și lăsată pe dinafară. Îmi spuneam: „Unde este Dumnezeuul tău? Și dacă există, te-a uitat. Probabil că nu există”. În sfârșit, îmi rămâne ștanțată greutatea acelor luni. Dar aș vrea ca „criza mea Covid” să nu fie irosită. Nu aș vrea să pierd ocazia de a merge în profunzimea dubiului asupra existenței lui Dumnezeu sau, dimpotrivă, a posibilității că Dumnezeu există și că lui Dumnezeu chiar îi pasă de viața mea. Se poate afirma cu certitudine prin experiență că „chiar și firele de păr de pe capul nostru sunt numărate”? Se poate să fim atât de certți încât să putem oferi motivele certitudinii noastre și celor care nu cred sau, și mai simplu, mie însămi atunci când am dubii?».

Dacă nu vrem să „irosim” criza pe care o traversăm, cum spunea papa Francisc, nu putem pierde ocazia de a ne lăsa provocați de întrebările care urlă în noi. A nu irosi criza înseamnă să încercăm să răspundem la dubiul care de multe ori ne străpunge până în suflet. Dacă nu-l înfruntăm deschis și nu găsim un răspuns la înălțimea întrebării, suntem constrânși să fugim de noi înșine, datorită imposibilității de a sta în fața dramei.

A fugi de sine este calea cea mai comună, atâta timp cât ne putem permite asta: a fi departe de abisul inimii, de exigențele „imposibil” de satisfăcut, care nu pot fi împlânzite și care neliniștesc.

Dacă frica și solidaritatea au dominat oarecum în cursul primului val, în cel de-al doilea, așa cum am zis, a devenit predominantă o incertitudine în fața viitorului, o conștiință mai acută a nevoii de semnificație și a greutății de a sta în fața ei. Asta e ceea ce motivează fuga. Fugim pentru că nu reușim să suportăm o viață care urlă exigența unei semnificații. Încercăm așadar să mergem cât mai departe cu putință de noi înșine, aproape «ca și cum ne-am considera mai puțin importanți decât tot restul».³² Prețul de plătit este o viață fărâmițată, înjumătățită, trăită la cel mai jos nivel. Așa cum a scris recent Alessandro Baricco: «Și despre această altă moarte când vorbim?, moartea târâtoare, care nu se vede. Nu există

³² Scrive Nicola Cabasilas: «Quel che facciamo, quel che ci è abituale, quel che ci sembra giusto, tutto ciò è molto importante per noi: soltanto quelle cose che sono veramente nostre noi le consideriamo meno di tutte le altre, non riflettendo al modo di custodirle e di assicurare per loro mezzo il nostro diritto, come se stimassimo noi stessi meno importanti di tutto il resto. Se non altro, convertiamoci per quella novità che ha sconvolto e trasformato tutte le cose» (N. Cabasilas, *La vita in Cristo*, Città Nuova, Roma 1994, p. 291).

niciun Decret al Președintelui Consiliului de Miniștri care să țină cont de ea, nu există grafice zilnice, oficial nu există. Dar, în fiecare zi, de un an încoace, ea e acolo, prezentă: toată viața pe care n-o trăim». ³³

Fugind de noi înșine nu facem altceva decât să îngreunăm situația, pentru că astfel nimic nu mai e al nostru, totul ne devine străin. Giussani a descris acest lucru cu niște trăsături imposibil de uitat: «Obstacolul cel mai mare în drumul nostru uman este „neglijarea” eului. La polul opus al acestei „neglijări”, adică în interesul pentru propriul eu, se află primul pas al unui drum cu adevărat uman». Și continuă: «Ar putea părea evident că avem acest interes, în timp ce nu e deloc așa: e suficient să ne uităm la ce fisuri de gol se deschid în țesătura cotidiană a conștiinței noastre și ce pierzanie a memoriei». Dacă par cuvinte scrise pentru noi azi – chiar dacă sunt din 1995 –, este pentru că pandemia a făcut să iasă la iveală o dinamică a experienței care o precede și o urmează. Cuvintele lui Giussani ne fac să fim conștienți de o posibilitate permanentă a sufletului uman, de o tentație care ne însoțește de-a lungul zilelor noastre: neglijarea de sine. «În spatele cuvântului „eu” se află azi o mare confuzie, și totuși [...] dacă se neglijează propriul eu, e imposibil să fie ale mele raporturile cu viața, cu viața însăși (cerul, soția, prietenul, muzica) să fie a mea. Pentru a putea spune *al meu* cu seriozitate e nevoie să ne fie clară percepția constituției propriului eu. Nimic nu e atât de fascinant precum descoperirea dimensiunilor reale ale propriului „eu”, nimic nu este atât de plin de surprize precum descoperirea propriului chip uman». ³⁴

În invazia acestei confuzii există o influență externă asupra persoanei noastre. Debilitarea sensului eului se arată ca un simptom al direcției vizate de cultura noastră și de impasul în care se află ea: «Evoluția unei civilizații, de fapt, este evoluție în măsura în care se favorizează ieșirea la suprafață și clarificarea valorii fiecărui individ în parte». Este rezultatul paradoxal al unei parabole, cea despre modernitate, în care eul are scuza de a se poziționa în centru, ca stăpân al propriului sine și al lucrurilor, și rațiunea s-a ridicat ca măsură a realității. Dumnezeu, Misterul, spre care, în mod ireductibil trimite realitatea în ultimă instanță, a fost eliminat din concepția vieții și a lumii. Asta nu a condus la un raport mai strâns și direct cu realitatea, ci, dimpotrivă, la o fugă de realitate, la o fugă de semnificația ei, și la reducerea existenței umane la un simplu dat de fapt. «În confuzia legată de chipul ultim al propriului „eu” și a realității, crește azi o tentativă extremă de a urma această fugă de raportul cu acel infinit Mister pe care totuși orice om rațional îl vede la orizontul și la baza oricărei experiențe umane: trebuie negată orice consistență ultimă a vieții. Dacă realitatea pare să fugă de pretenția dominatoare a omului, extrema resursă a orgoliului înseamnă negarea oricărei consistențe, evaluarea, în mod arbitrar, a tuturor lucrurilor cu măsura iluziei sau a jocului. Putem numi nihilism ceea ce azi domnește în modul de a gândi și de a privi lucrurile.» ³⁵

E o fugă pe care, cu totul altfel, o descrie Biblia în primul capitol al cărții profetului Iona. Cunoaștem cum s-au derulat lucrurile. De două ori, în acest capitol, se repetă: «Iona fugea de fața Domnului». ³⁶ Dar această fugă de Dumnezeu, spune Giussani, coincide cu «fuga de responsabilitatea noastră, adică fuga de viața „unitară”, de unitatea cu toate lucrurile, fuga de plinătate, fuga de semnificație și de plinătate». De aceea, chiar și atunci când am fi «foarte devotați unei mișcări catolice» - spunea asta în 1963 unui grup de responsabili de atunci – și i-am dedica tot timpul nostru liber, fuga de raportul cu Misterul «este un gol pe care noi i-l permitem fiecărei zile de-ale noastre», ³⁷ e o fugă de sine, care poate lua forme diferite.

³³ A. Baricco, «Mai più, prima puntata», *www.ilpost.it*, 9 marzo 2021.

³⁴ L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano*, Bur, Milano 2007, p. 9.

³⁵ *Ibidem*, pp. 10, 13.

³⁶ Cfr. Gn 1,10.

³⁷ Fraternità di Comunione e Liberazione, *Documentazione audiovisiva*, Esercizi Incaricati di GS, Varigotti (SV), 6-9 dicembre 1963.

a) *Activismul*

Strigătul care iese la iveală din măruntaiele umanității noastre poate fi evitat prin aruncarea frenetică în acțiune, implicându-ne atât de mult încât să nu mai avem nici măcar timp să ne gândim la adevăratele noastre exigențe. Activitatea devine ca un drog. Cu cât acest activism ne invadează mai mult viața, am văzut asta când perioadele de lockdown ne-au obligat să ne oprim: închiși în casă, dintr-o dată am fost constrânși să ne facem socotelile cu noi înșine. Și câți dintre noi nu s-au descoperit goi, dezorientați, insuportabili în fața propriilor ochi?! Activismul înseamnă o operare fără o rațiune adecvată, adică nu deschide, nu maturizează. Astfel, atunci când se trăiesc anumite momente obligatorii de pauză, ne regăsim plini de nesiguranță și simțim greutatea propriului sine ca și cum ar fi vorba despre un munte pe proprii umeri. Cum îmi scrie o tânără: «În aceste luni atât de grele și de aride, mi-am dat seama că nu reușesc să stau în fața anumitor întrebări, și, când apar – și se întâmplă des –, încerc să le îngrop cu lista lucrurilor de făcut, pentru că nu am răspuns. Asta mă distruge. Atunci când prietenii mă întrebă cum sunt, nu știu niciodată ce să răspund: am doi copii fantastici și sănătoși, suntem toți bine, din punct de vedere economic nu am resimțit pandemia, nu am nimic de care să mă pot plânga, dar simt mereu un mare gol și o mare solitudine, sunt mereu furioasă și în orice lucru văd mereu latura negativă. Cu prietenii nu sunt aproape niciodată liberă, fiindcă mi-e frică că dacă le arăt golul meu s-ar lăsa o tăcere stânjenitoare, fără cale de scăpare, decât poate o rapidă schimbare a subiectului».

Activismul despre care vorbesc poate avea multe obiecte sau medii: în mod normal e munca, dar poate fi și un partid, o asociație culturală, un voluntariat, sau – cum spunea Giussani – o «mișcare catolică». Noi, în primul rând, participăm la această atitudine: putem descărca pe un *a face* lipsa de angajament serios cu umanitatea noastră. Chiar și «a face lucrurile mișcării» poate reprezenta un mod de a fugi de noi înșine.

În numeroase ocazii Giussani ne-a pus în gardă cu privire la această atitudine, avertizându-ne asupra ce se ascunde la baza acesteia. În activism, de fapt, lucrurile pe care le facem, lucrurile în care suntem implicați și în care căutăm satisfacție, sunt cele care constituie semnificația efectivă a vieții, adevăratul obiect al stimei noastre: nu e Dumnezeu, nu e Cristos, nu e raportul cu Misterul întrupat: «De fapt, la nivel existențial, stimăm mult mai mult altceva decât pe Cristos». Suntem legați de mișcare nu datorită Misterului pe care îl poartă în sine, ci datorită lucrurilor pe care le facem. Și «asta nu dezvoltă experiența vieții noastre».³⁸ Să nu ni se pară exagerat că spunem aceste lucruri! Când, de fapt, ceea ce ne leagă sunt doar lucrurile pe care le facem, mai devreme sau mai târziu, statul nostru împreună își pierde interesul: «Am părăsit mișcarea în urmă cu treizeci de ani, la sfârșitul facultății: zilele mele erau pline de activități și relații, dar sensul a toate cumva se pierduse, era scontat și deci viața era aridă».

b) *Distracția, pentru a umple golul cu zgomot*

Atunci când devine aproape inevitabilă conștientizarea propriei fragilități, așa cum s-a întâmplat în această perioadă de provocare și de încercare, atunci când atingem cu mâna urgența noastră, efemeritatea existenței noastre, foarte ușor recurgem la arma distracției. Întrucât își croiesc drum în noi întrebări care ne pun în dubiu, ne neliniștesc și la care nu știm să le răspundem, umplem absența (golul, *n. tr.*) răspunsului cu gălăgie. În timpul liber urmărim stimuli și vești, navigăm ici colo pe Internet și pe rețelele sociale, ne procurăm interese mereu noi, trecem foarte repede de la un lucru la altul fără să aprofundăm nimic: obiectivul nostru, mărturisit sau nemărturisit, este să ocolim problema destinului, urgența pe care

³⁸ L. Giussani, *La convenienza umana della fede*, Bur, Milano 2018, pp. 104 e 107.

o simțim, să încercăm să nu ne facem socotelile cu noi înșine.³⁹ E o armă ațintită, știm asta, la urma urmei nu face față, dar ne mulțumim cu răgazul pe care, cel puțin pentru o vreme, ni-l asigură.

Distrația și ireflexivitatea pot caracteriza multe zile de-ale noastre și chiar perioade lungi din viața noastră. Ele reprezintă, într-un anumit sens, cealaltă față a cinismului: atunci când, de fapt, distrația nu funcționează, intervine cinismul, care este un alt mod de a închide ușa în fața urgenței, preferând să fierbem totul în inconsistență și să navigăm «pe malul sentimentului de nimic».⁴⁰

«Nu credeam», mărturisește Bernanos, «că ceea ce se definește prin cuvântul atât de comun *distracție*, ar putea avea un asemenea caracter de disociere, de fărâmițare».⁴¹ Persoana noastră se cufundă în alienare, în mecanism; devenim tot mai puțin prezenți față de noi înșine: distrași înseamnă smulși din esența vieții.

c) *Revenirea la normalitate, ca să putem da pagina*

«Ce anume ne așteaptă? Repriza chiar s-a încheiat? Putem reveni la cea care mai demult era viața noastră, sau chiar s-a terminat pentru totdeauna?»,⁴² se întreba Orwell în 1939. Întrebarea nu și-a pierdut intensitatea. A da pagina cât mai curând, să lăsăm în urmă tot ce s-a întâmplat, să uităm! Acesta este imperativul care pare să circule: să facem ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, ca și cum întrebările nu s-ar fi retrezit, ca și cum morții nu ar fi murit și ca și cum rătăcirea ar fi fost un accident care poate fi șters cu buretele. E o tentație care stă mereu la pândă, așa cum scria Vasiliț Grossman la finele vieții sale: «Fie ca totul să fie ca înaintea acelei schimbări insuportabile, ca totul să revină la obișnuință, la cele știute, și să nu mai fie nicio urmă din acea nouitate care frânge oasele și-ți intră până-n sânge...».⁴³ Dintr-o asemenea atitudine nu va putea niciodată izvorî un câștig pentru experiența noastră, ba din contră, e evident contrariul.

³⁹ La «distracție», sublinia Romano Guardini, è «lo stato nel quale l'uomo non ha né centro né unità, i suoi pensieri vagano da un oggetto all'altro, il suo sentire è indeterminato e la sua volontà non è padrona delle proprie possibilità» (R. Guardini, *Introduzione alla preghiera*, Morcelliana, Brescia 1973, p. 23).

⁴⁰ L. Giussani, *La familiarità con Cristo*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Mi) 2008, p. 147.

⁴¹ G. Bernanos, *Diario di un curato di campagna*, Mondadori, Milano 1967, pp. 238-239.

⁴² G. Orwell, *Una boccata d'aria*, in Id., *Romanzi e saggi*, Mondadori, Milano 2000, p. 763.

⁴³ V. Grossman, *Il bene sia con voi!*, Adelphi, Milano 2011, p. 212.

CAPITOLUL 2

NOI SUNTEM AȘTEPTARE

Activism, distracție, imperativul de a reveni la normalitate – nu, să ne înțelegem, solicitarea comprehensibilă de a depăși dificultățile și de a recâștiga o situație sanitară și economică mai sustenabilă, ci anxietatea de a uita, de a reduce la tăcere întrebările umane – sunt toate modalități de a fugi de sine și de realitate: ele reprezintă, pentru cea mai mare parte dintre oameni, o poziție obișnuită, care le permite să nu se ocupe de cea profunzime a propriului eu pe care o putem rezuma în cuvântul deja folosit: «așteptare»; o așteptare de viață, de semnificație, de plinătate, de împlinire. Cu toate acestea, există, așa cum am spus, circumstanțe precum pandemia, cu toate consecințele ei, care, chiar și numai pentru câteva clipe, ne smulg din distracție, ne recuperează din fuga noastră și ne aduc din nou în fața noastră.

De ce tentativele de împlinire sau încercările de a fugi de noi înșine o dau în bară? Pentru că «sufletul depășește lumea, nu se liniștește cu tot ceea ce îi văd ochii, cu tot ceea ce știu. Plânge de dor».¹ Deși sunt realizate cu multă implicare și încăpățănare, niciuna din încercările noastre nu reușește să ne procure împlinirea pe care, implicit sau explicit, o căutăm atunci când ne trezim dimineața, când ne desfășurăm activitățile noastre sau când organizăm „evadările” noastre. Datorită insuficienței structurale a propriilor forțe și a lucrurilor pe care totuși reușim să le obținem, nu reușim să găsim ceea ce, în fond, așteptăm. De aceea, Simone Weil afirmă acut: «Averile cele mai prețioase nu trebuie căutate, ci așteptate. Omul, de fapt, nu le poate găsi cu propriile forțe, și, dacă începe să le caute va găsi în locul lor averi false a căror falsitate nici măcar nu va ști s-o recunoască».²

1. Un dat inextirpabil

Așteptarea, deci, este ceea ce rămâne mereu, atunci când tentativele noastre, inclusiv cele reușite – ba mai mult, așa zice, tocmai acelea –, s-au demonstrat a fi insuficiente pentru atingerea scopului, adică a împlinirii de sine, plinătatea acum și aici, în fiecare clipă, nu mâine sau în viața de apoi.

Unul dintre cei mai mari poeți contemporani, recent plecat dintre noi, Adam Zagajewski, a ținut cu următoarele cuvinte amploarea așteptării noastre:

«Acele scurte clipe
Care atât de rar apar –
Oare asta o fi viața?
Acele câteva zile
În care apare claritatea –
Oare asta o fi viața?
Acele momente în care muzica
Își recapătă propriul ritm –
Oare asta o fi viața?
Acele ore rare
În care iubirea triumfă –
Oare asta o fi viața?».³

În poezie prinde glas în mod exemplar ceva care aparține experienței tuturor. Deși cultura în care trăim încearcă să suprimă această așteptare, să o descurajeze sau s-o altereze, fiecare tentativă a sa se

¹ P. Van der Meer, *Diario di un convertito*, Paoline, Alba (Cn) 1967, p. 34.

² S. Weil, *Attesa di Dio*, Rusconi, Milano 1972, p. 76.

³ A. Zagajewski, «I brevi istanti», in Id., *Guarire dal silenzio*, Mondadori, Milano 2020, p. 16.

ciocnește de ceva care nu poate fi evitat: natura noastră de oameni. Bertold Berchet recunoaște foarte bine acest lucru, într-o poezie de-a sa:

«Să nu răspunzi dorințelor, ba din contră

Să le uiți, spun ei, asta e înțelepciunea.

Eu nu pot toate astea:

cu adevărat, trăiesc în vremuri întunecate!».⁴

Nici măcar vremurile întunecate nu pot smulge din inimă dorința, așteptarea a ceva care să-i corespundă setei noastre de viață. «Cultura dominantă», care poate avea un oarecare interes să promoveze golirea de sens a vieții, favorizând nihilismul existențial, «oricât de mult ar influența mintea fiecărui individ în parte și, deci, a maselor, are o limită în fața căreia e constrânsă să se predea: natura omului, care e definită de sensul religios». Această natură, afirmă Giussani, «nu doar că nu va putea fi complet atrofiată, ci va fi mereu, la nivel mai mult sau mai puțin sensibil, într-o poziție de așteptare».⁵

Această așteptare este datul inextirpabil cu care fiecare dintre noi e obligat să-și încheie socotelile în fiecare clipă a vieții, chiar și atunci când fuge. «Ne-a promis cineva vreodată ceva? Și atunci de ce așteptăm?»⁶ Cu aceste cuvinte Pavese indentifica centrul eului său și al nostru, ceva care se află în noi toți: așteptarea. Ea aparține stofei noastre originale: suntem creați ca «așteptare a». Noi nu doar că așteptăm: noi *suntem* așteptare!

O prietenă îmi scrie: «Îmi dau seama că eul meu cel mai profund așteaptă ceva care să dea speranță, așteaptă să poată spune: „Da, speranța există”. Într-o perioadă în care aș fi tentată să spun: „Nu prea sunt sigură”, îmi dau seama că sunt alcătuită dintr-o așteptare a unei pozitivități ultime în tot ceea ce trăiesc, adică sunt creată pentru speranță. Știu că de multe ori, atât Giussani, cât și tu, ne-ați repetat și arătat că, dacă există o atare așteptare, asta e deja semnul că există și răspunsul. Dar asta mi se pare că știu doar să repet în cuvinte».

Toți, chiar și cei care par străini de această așteptare, care nu-i acordă importanță și nu o iau în serios, cuprinși de distracții sau de cenzurile propriei umanități, atunci când se ciocnesc de o prezență plină de promisiune, de o semnificație care are legătură cu această așteptare, nu rămân indiferenți: văd reaprinzându-se în ei așteptarea, trebuie să își mărturisească că și ei, în mod tainic, așteptau. Așa cum li s-a întâmplat acelor studenți care, în pauza dintre un *lockdown* și un altul, într-o atmosferă de aproape totală acceptare a restricțiilor, au primit de la unii colegi fluturașul «Universitatea nu e închisă atâta vreme cât noi trăim».⁷ Li s-a schimbat fața, a reînflorit în ei așteptarea.

Așteptarea e un dat. E ceea ce ne-a amintit Benedict al XVI-lea: «Așteptarea, a aștepta este o dimensiune care traversează toată existența noastră personală, familială și socială. Așteptarea este prezentă în mii de situații, de la cele mai mici și mai banale, până la cele mai importante, care ne cuprind total și profund. Să ne gândim, printre acestea, așteptarea unui copil din partea a doi soți; așteptarea unei rude sau a unui prieten care vine să ne vadă de departe; să ne gândim, pentru un tânăr, așteptarea rezultatului la un examen important, sau a unui interviu de muncă; în relațiile de iubire, așteptarea întâlnirii cu persoana iubită, a răspunsului la o scrisoare, sau la primirea unei iertări ... S-ar putea spune că omul e viu atâta vreme cât așteaptă, atâta vreme cât în inima lui e vie speranța. Și omul poate fi recunoscut prin așteptările sale: „statura” noastră morală și spirituală poate fi măsurată de ceea ce așteptăm, de acel lucru în care ne punem speranța».⁸

Așteptarea constituie atât de mult eul nostru încât nici măcar situațiile cele mai urâte, cele mai pline de suferință, cele mai contradictorii, nu reușesc s-o ștergă cu totul; chiar și în circumstanțe în care am avea toate motivele ca să nu mai așteptăm, avem mărturia ei: «Timpul meu e mereu plin, dar, de

⁴ B. Brecht, «A coloro che verranno», vv. 30-33, in Id., *Poesie. II (1934-1956)*, Einaudi, Torino 2005, p. 311.

⁵ L. Giussani, *Un avvenimento di vita, cioè una storia*, a cura di C. Di Martino, EDIT, Roma 1993, p. 41.

⁶ C. Pavese, *Il mestiere di vivere*, Einaudi, Torino 1952, p. 276.

⁷ <https://www.ateneostudenti.it/2020/11/01/luniversita-non-e-chiusa-finche-noi-viviamo/>

⁸ Benedetto XVI, *Angelus*, 28 novembre 2010.

dimineata până seara, pe fond, e așteptarea»,⁹ scria Dietrich Bonhoeffer din închisoarea Tegel de la Berlin, în care a stat închis între 1943 și 1945 și apoi, spânzurat, datorită opoziției sale față de regimul nazist. Nu pierdea o clipă, și pe fond creștea așteptarea.

Nimic nu reușește să înfrângă această evidență elementară și indestructibilă: noi suntem «așteptare a». Făcând aluzie la o povestire de-a lui Kafka, scriitorul spaniol Gustavo Martín Garzo vorbește despre inima noastră care așteaptă ca despre «un animal care cere lucruri pe care nu le putem face, dar insistă să le facem».¹⁰ Și Iribarren, în aceeași direcție, scrie: «Și cum se poate / - îmi spun, privind viața care trece! Spre țărâm –, care în pofida / necruțătoarelor pustiiri pe care timpul le aduce, nu se clintește nicio clipă / nici nu ne slăbește / o secundă, această neîncetată visare a imposibilului».¹¹

2. Afecțiunea față de sine

Atenție, datul acestei așteptări, deși e impunător și obiectiv, nu are ultimul cuvânt. Adică: el pretinde să fie recunoscut, acceptat, făcut să conteze. Provoacă așadar rațiunea și libertatea noastră. Aceasta este măreția noastră de oameni: așteptarea se află în natura noastră, dar putem încerca în multe feluri – așa cum am spus – să trăim ca și cum nimic n-ar fi, distrându-ne, prefăcându-ne ca nu există; ea există, dar nu se impune în mod mecanic.

Cineva ar putea simți ca fiind a nu știu câta nenorocire faptul că eviența așteptării care ne constituie nu se impune mecanic, ci că trebuie recunoscută; și ar putea considera la fel, faptul că, mai mult decât că n-o putem satisface cu propriile forțe, nu putem s-o eliminăm din noi. Dar, dacă rămânem fideli experienței noastre, înțelegem că nu ne-ar conveni deloc s-o smulgem din fibrele ființei noastre, și e un noroc că tentativa de a sufoca așteptarea este, în ultimă instanță, imposibil de realizat. Din nou, Pavese e edificator: «A aștepta e încă o ocupație. Să nu aștepti nimic e cumplit».¹² Fiecare poate verifica asta atunci când se trezește dimineata și nu așteaptă nimic. În acele momente va putea mărturisi în fața propriului sine dacă e mai bine să se trezească așteptând ceva sau să deschidă ochii în fața zilei fără să aștepte nimic.

Așteptarea – pe care nimeni nu reușește s-o smulgă cu totul din propria inimă – ne pune în fiecare dimineată în fața unei alternative, care cheamă în joc ceea ce definește măreția noastră de oameni: libertatea. Care este alternativa? A lua în serios așteptarea sau s-o lăsăm baltă. Decizia nu e niciodată scontată. Suntem liberi pentru asta. Îmi scrie cineva: «Pentru prima dată încerc să răspund la întrebările pe care ni le pui înainte de Exerciții sau întâlniri, fiindcă e prima dată când am ajuns să mă iau în serios atât de mult încât să-mi spun că întrebarea „Există speranță?” e chiar pentru mine, adresată chiar mie, și că nu trebuie să răspundă doar „ceilalți”. Am descoperit că, în viața mea, eu sunt protagonist».

Drama libertății noastre, care urcă pe scenă în fiecare zi, e bine descrisă de «George Gray», în *Antologia lui Spoon River*:

«De multe ori am analizat
Lespedea pe care mi-au sculptat-o:
O barcă cu pânzele jos, într-un port.
De fapt nu asta e destinația mea,
Ci viața mea.

⁹ D. Bonhoeffer, *Resistenza e resa*, Queriniana, Brescia 2002, p. 146.

¹⁰ G.M. Garzo, «Estimado Franz Kafka», *El País*, 25 ottobre 2020. Traduzione nostra.

¹¹ «Y cómo puede ser / —me digo, viendo pasar la vida / hacia la playa—, que, pese / a las devastaciones inclementes / que el tiempo / nos inflige, / no se amortigüe un ápice / siquiera, no nos dé tregua / un segundo, / este incesante / soñar con lo imposible» (K.C. Iribarren, «Verano cruel», in Id., *Seguro que esta historia te suena*, op. cit., pp. 330-331). Traduzione nostra.

¹² C. Pavese, *Il mestiere di vivere*, op. cit., p. 292.

Pentru că iubirea mi s-a oferit și eu m-am retras din fața minciunii ei;
Durerea a bătut la ușa mea, și eu m-am temut de ea;
Ambiția m-a chemat, dar eu m-am temut de neprevăzut.
Cu toate astea îmi era foame de un sens în viață.
Și acum știu că trebuie să ridic pânzele
Și să prind vânturile destinului,
Oriunde ar duce ele barca.
Să dai un sens vieții poate duce la nebunie,
Dar o viață fără sens e tortura
Neliniștii și a zadarnicei dorințe –
E o barcă ce duce dorul mării de care totuși se teme».¹³

Suntem ca o barcă ce duce dorul mării, care nu poate să n-o aștepte, fiindcă acest dor este constitutiv, și totuși se teme de mare. Iată, atunci, cum se deschide lupta: să urmărim dorul de mare, foamea de o viață plină de semnificație, sau să batem în retragere, să ne mulțumim, să nu riscăm, de frica neprevăzutului.

De această ispită de a ne retrage din fața umanității noastre, de a ne scuti de neprevăzut, din frică, rămânând în siguranță la bordul «unei bărci cu pânzele jos, într-un port», vorbește Isus în Evanghelia prin parabola talanților.

«Căci va fi ca atunci când un om, urmând să plece într-o călătorie, și-a chemat sclavii și le-a încredințat averile lui. Unuia i-a dat cinci talanți[a], altuia – doi, iar altuia – unul, fiecăruia după puterea lui; apoi a plecat. Imediat, cel ce primise cinci talanți s-a dus și i-a investit și a câștigat alți cinci. Tot așa, cel ce primise doi a câștigat și el alți doi. Dar cel ce primise unul s-a dus și a săpat o groapă în pământ și a ascuns acolo banii stăpânului său. După mult timp, stăpânul acelor sclavi a venit și a început să-și pună în ordine socotelile cu ei. Cel ce primise cinci talanți a venit și a adus încă cinci talanți, zicând: – Stăpâne, mi-ai încredințat cinci talanți; iată, am mai câștigat încă cinci! Stăpânul i-a zis: – Bine, sclav bun și credincios! Pentru că ai fost credincios peste puține lucruri, te voi pune responsabil peste multe! Intră în bucuria stăpânului tău! A venit apoi cel ce primise doi talanți și a zis: – Stăpâne, mi-ai încredințat doi talanți; iată, am mai câștigat doi! Stăpânul i-a zis: – Bine, sclav bun și credincios! Pentru că ai fost credincios peste puține lucruri, te voi pune responsabil peste multe! Intră în bucuria stăpânului tău! A venit și cel ce primise un talant și a zis: – Stăpâne, am știut că ești un om aspru, care seceri de unde n-ai semănat și aduni de unde n-ai împrăștiat, așa că mi-a fost teamă și m-am dus și ți-am ascuns talantul în pământ. Iată aici talantul tău! Stăpânul i-a răspuns: – Sclav rău și leneș! Ai știut că secer de unde n-am semănat și că adun de unde n-am împrăștiat? Atunci trebuia ca tu să-mi fi pus banii la zarafi, pentru ca, la întoarcere, să primesc cu dobândă ceea ce era al meu! Așadar, luați-i talantul și dați-i-l celui ce are zece talanți! Căci oricui are, i se va da mai mult și va avea din abundență, dar de la cel ce n-are se va lua chiar și ce are! Iar pe sclavul acela nefolositor aruncați-l în întunericul de afară! Acolo va fi plânsul și scrâșnirea dinților!»¹⁴

Stăpânul îl ceartă pe slujitorul care, din frică, nu a riscat. Doar cine riscă, spune Isus, poate câștiga viața. De fapt, parabola se încheie așa: «oricui are, i se va da mai mult și va avea din abundență, dar de la cel ce n-are se va lua chiar și ce are». Isus cunoaștea bine natura omului și tentația de a nu risca, de a retrage vâslele în barcă, rămânând comod în port. Dar cine nu riscă în viață, cine nu se pune pe sine în joc ca să câștige semnificația, va rămâne fără nimic, gol.

A lua în serios propria nevoie, foamea și setea de o viață plină, este primul semn de afecțiune față de sine, care este lucrul cel mai puțin scontat care există. Exigențele sau nevoile, de fapt, «le știm în mod

¹³ E. Lee Masters, «George Gray», in Id., *Antologia di Spoon River*, Einaudi, Torino 1993, p. 131.

¹⁴ Mt 25, 14-30

obligatoriu și ne plângem cu un strigăt de durere, [...] atunci când nu le dăm curs, dar în mod normal nu le luăm în serios»,¹⁵ nu le dăm creditul pe care îl reclamă, nu urmăm direcția pe care ne-o arată.

De ce anume e nevoie pentru a avea acea afecțiune față de sine care permite să luăm în serios propriul dor, propria nevoie? «Afecțiunea față de sine presupune sărăcie», le spunea Giussani studenților în 1983. «De aceea Cristos a spus: „Fericii cei săraci cu spiritul”, sau „Fericii cei cărora le e foame și sete de dreptate”; pentru că [afecțiunea față de sine] nu este atașamentul față de ceva ce am definit noi, ci față de ceva care ne definește; recunoașterea a ceva care ne definește, fără ca noi să fi putut interveni în determinarea problemei. Astfel, exigența iubirii sau exigența realizării personale sau exigența companiei este, incomparabil, ceva mai mare și mai profund, de care trebuie să ascultăm și la care să ne uităm cu seriozitate, ce nu pot fi comparate cu toate încăpățânările pe care, în schimb, le plasăm în râvnirea obiectului pe care l-am gândit noi, ni l-am imaginat și ales noi.»¹⁶

Afecțiunea față de sine, nu are nimic de-a face, așadar, cu amorul propriu: ea ne deschide spre descoperirea exigențelor noastre constitutive, a nevoilor noastre originale, în goliciunea și vastitatea lor. Cine este, de fapt, cel sărac cu spiritul? «Este cel care nu are nimic, cu excepția unui lucru pentru care și din care e alcătuit, adică o aspirație nesfârșită [...]: o așteptare nemărginită. Nu este o așteptare fără margini pentru că e fără limite grămada de lucruri pe care le așteptăm; nu, [cel sărac] nu așteaptă nimic [concret, ceea ce mai apoi l-ar dezamăgi], ci trăiește o deschidere nemărginită [...] [pare aproape o contradicție]. Cum spune o poezie de-a lui Clemente Rebora [...]: „Nu aștept pe nimeni ...”, și totuși [...] e acolo încordat cu totul în așteptare.»¹⁷ Aceasta este originalitatea omului, a fi cu totul în tensiune spre ceva care nu știe încă ce este, dar pretinde acel lucru din cap până-n picioare.

Omul este așteptare – aceasta este natura noastră –, dar așteptare a ce? Inima omului e așteptare a infinitului, o așteptare nemărginită. Săracul este omul care coincide cu această așteptare, care tinde spre ceva ce nu cunoaște, ce nu măsoară el, dar care îl constituie și îl atrage în mod irezistibil.

Nu e ușor să întâlnești persoane care să știe să surprindă umanul în totalitatea sa, fără reduții. Îmi aduc aminte și acum ce impresie îmi făcea când îl ascultam pe don Giussani: privea umanul cu o capacitate atât de mare de a îmbrățișa tot ceea ce îl alcătua pe acel om, încât mă făcea să îmi doresc să mă îmbrățișez și eu la fel pe mine însumi. Mă umplea de recunoștință să știu că exista cineva care îmbrățișa atât de radical umanitatea mea. Atunci când interceptăm pe cineva care e în stare de o asemenea privire, e o eliberare. «Seriozitatea afecțiunii față de sine», mai scrie Giussani, «este percepția propriei nevoi nelimitate, dar – insist – nu a propriei nevoi nelimitate întrucât cineva își dorește o sută de mii de chestii și pe urmă mai vrea alte o sută de mii și unu! E nelimitată tocmai pentru că nu permite nicio imagine a lucrurilor de care are nevoie: „Este” nevoie!».¹⁸ Este așteptare! Cine știe de ce fel de experiență o fi nevoie să trăim pentru a ajunge să spunem astfel de lucruri! Fiecare dintre noi «este» nevoie, o nevoie fără limite, care se atestă înainte și dincolo de orice posibilă imaginație.

3. « De-ai despica cerurile și Te-ai pogori! »

A lua în serios așteptarea nu face să nu mai existe tulburarea față de ceea ce o va împlini. Această tulburare ne traversează persoana și istoria: avem înăuntrul nostru o așteptare ireductibilă și unică a ceva care este fără margini, și nu e în putința noastră să ne imaginăm cum se va putea împlini. E mister. Așteptarea se îndreaptă spre „ceva” ce nu cunoaștem, care depășește orice identificare, orice măsură. Asta e dur de acceptat, dar măreția omului e toată aici.

¹⁵ L. Giussani, *Uomini senza patria (1982-1983)*, Bur, Milano 2008, p. 295.

¹⁶ *Ibidem*, p. 296.

¹⁷ *Ibidem*, p. 298.

¹⁸ *Ibidem*, p. 299.

N-am mai uitat asta, de când am citit prima dată la Leopardi: «A nu putea fi satisfăcuți de niciun lucru de pe pământ»¹⁹ e cel mai mare semn al măreției omului. E rară o astfel de privire asupra omului. Pentru mulți, a nu putea fi satisfăcuți de niciun lucru pământesc e o nenorocire și ar face orice ca să reducă această așteptare, ca să se poată mulțumi cu ceva care să le fie la îndemână. Din contră, scrie Miguel de Unamuno, «ceea ce trece nu mă mulțumește, [...] mi-e sete de eternitate, [...] fără de asta totul mi-e totuna. Am nevoie de ea, am nevoie de ea! Fără ea nu mai există bucurie a vieții și bucuria vieții nu mai are nimic ce să-mi spună. E prea ușor de zis: „Trebuie să trăiești, trebuie să te mulțumești cu ce ai în viață”. Și cei care nu se mulțumesc?»²⁰

Această nemulțumire trimite spre ceva atât de mare încât e imposibil de închipuit. «Situația prezentă a omului e pură așteptare a unui eveniment pe care omul nu-l poate pregăti nicicum și a cărei ivire a absolut imprevizibilă.»²¹ Nu știm ce ar putea fi și nici cum se va putea întâmpla, dar așteptăm. Ba mai mult, este ceea ce, mai presus de toate, în adâncul a toate, așteptăm în mod suprem. Acum ca atunci, ca acum două mii de ani.

Ernest Hello sesizează foarte bine acest aspect, vorbind despre vremurile lui Isus: «În timpul așteptării lor, vechea lume romană făcuse minuni abominabile, ambiții contradictorii deveniseră război, pământul se plecaseră în fața sceptrului lui Cezar Augustus. Pământul încă nu-și dăduse seama de importanța celor ce se îplineau pe el. Zăpăcit de zgomotele [...] războaielor și neînțelegerilor, nu își dăduse seama de un lucru important care se întâmpla: era tăcerea celor care așteptau în solemnitatea profundă a dorinței. Omenirea nu știa nimic din toate astea. Dacă ar trebui s-o luăm de la capăt azi, nu am ști mai mult decât atunci. Întreaga omenire ar ignora cu aceeași ignoranță, l-ar disprețui cu același dispreț, dacă ar fi constrânsă să-și dea seama. Era tăcerea, spun, adevăratul lucru ce se *îplinea* fără știrea sa, pe suprafața sa. Această tăcere era o acțiune autentică. În timp ce Octavian și Antoniu își disputau imperiul lumii, Simeon și Ana așteptau. Care dintre ei acționa mai mult?»²²

Benedict al XVI-lea a descris misterul acestei așteptări: «În perioada de dinaintea nașterii lui Isus, era foarte puternică, în Israel, așteptarea lui Mesia, adică a unui Consacrat, descendent de-al lui David, care ar fi urmat, în sfârșit, să elibereze poporul [lui Israel] de orice formă de sclavie [...] și [ar fi] instaurat Împărăția lui Dumnezeu. Dar nimeni nu și-ar fi putut imagina vreodată că Mesia s-ar fi putut naște dintr-o fată modestă cum era Maria, soție promisă dreptului Iosif. Nici măcar ea nu s-ar fi gândit niciodată la așa ceva, și cu toate astea, în inima ei, așteptarea Mântuitorului era atât de mare, credința și speranța ei erau atât de arzătoare, încât El a putut găsi în ea o mamă vrednică. În rest, Dumnezeu însuși o pregătise, înaintea secolelor. Există o corespondență misterioasă între așteptarea lui Dumnezeu și cea a Mariei, [...] complet transparentă în fața planului de iubire al Celui Preaînalt.»²³

Așteptarea pe care o regăsim în Simeon, Ana și Maria nu e doar ceva din trecut. Nu, în aceeași tăcere de atunci, departe de lumina reflectoarelor, acea așteptare rămâne în adâncul umanității noastre, în tăcerea inimii noastre, în măruntaiele eului nostru. Și continuă să ardă. A scris o studentă: «Umanitatea mea este constant în așteptarea unei Prezențe care s-o îplinească». Este ceea ce afirmă și Rilke, marele

¹⁹ Riporto per intero il noto passo di Leopardi: «Il non poter essere soddisfatto da alcuna cosa terrena, né, per dir così, dalla terra intera; considerare l'ampiezza inestimabile dello spazio, il numero e la mole meravigliosa dei mondi, e trovare che tutto è poco e piccino alla capacità dell'animo proprio; immaginarsi il numero dei mondi infinito, e l'universo infinito, e sentire che l'animo e il desiderio nostro sarebbe ancora più grande che si fatto universo; e sempre accusare le cose d'insufficienza e di nullità, e patire mancamento e voto, e però noia, pare a me il maggior segno di grandezza e di nobiltà, che si vegga della natura umana» (G. Leopardi, «Pensieri», LXVIII, in Id., *Tutte le poesie e tutte le prose*, Newton & Compton, Roma 1997, p. 640).

²⁰ M. de Unamuno, *Cartas inéditas de Miguel de Unamuno y Pedro Jiménez Ilundain*, a cura di H. Benítez, Revista de la Universidad de Buenos Aires 3 (9/1949), pp. 135, 150; citato da p. Raniero Cantalamessa, *Vi annunciamo la vita eterna (1Gv 1,2)*, Seconda Predica di Avvento, 11 dicembre 2020.

²¹ J. Daniélou, *Saggio sul mistero della storia*, op. cit., p. 216.

²² E. Hello, *Fisionomie di Santi*, "La Torre d'avorio" - Fogola, Torino 1977, pp. 58-59.

²³ Benedetto XVI, *Angelus*, 28 novembre 2010.

poet german: «Astfel, mereu zăpăcit în așteptare, / ca și cum totul ți-ar prevesti o iubită».²⁴ Așteptarea care constituie în mod original inima noastră este așteptare a unei prezențe care să răspundă, care să salveze – să conserve și să împlinească – umanitatea noastră.

Cum scrie, în ultimul său roman autobiografic, Daniele Mencarelli: «Mi-ar plăcea să-i spun mamei mele ce am nevoie cu adevărat, mereu același lucru, de când am urlat primul scâncet când am venit pe lume. Ceea ce am vrut atât de multă vreme n-a fost simplu de spus, încercam să explic prin noțiuni complicate, mi-am petrecut primii douăzeci de ani din viață studiind cele mai bune cuvinte pentru a putea descrie ce voiam să spun. Și cuvinte am folosit chiar multe, prea multe, pe urmă am înțeles că trebuia să merg în sens invers, astfel că, zi după zi, am început să deșir câte un singur cuvânt, cel mai puțin necesar, inutil. Puțin câte puțin, am scurtat, am tăiat, până ce am ajuns la un singur cuvânt. Un cuvânt pentru a spune ceea ce vreau cu adevărat, acest lucru pe care-l duc cu mine de la naștere, înainte de a mă naște, care mă urmărește ca o umbră, întinsă mereu alături de mine. Salvare. Acest cuvânt nu-l spun nimănui decât mie. Dar cuvântul, iată-l, și odată cu el, semnificația sa mai mare decât moartea. Salvare. Pentru mine. Pentru mama mea de la celălalt capăt de fir al telefonului. Pentru toți copiii și pentru toate mamele. Și tații. Și toți frații din toate vremurile trecute și viitoare. Boala mea se numește salvare, dar cum? Cui să-i spun?».²⁵

În culmea conștiinței pline de suferință și de pasiune a existenței explodează strigătul umanității noastre, ca o cerere care urcă din profunzimile inimii omului oricărui timp, o invocație către Misterul insondabil: «De-ai despica cerurile și Te-ai pogori!».²⁶ Aceasta este cererea implicită a fiecărei retreziri de-ale noastre și în fiecare gest al zilei, chiar și a acelor care nu știu cine este acest «tu» pe care toți îl așteaptă. «De-ai despica cerurile și Te-ai pogori!»: este întrebarea rațiunii și a afecțiunii omului interesat să nu trăiască viața inutil. De aceea, Montale, care avea în felul lui o familiaritate cu umanul, scrie: «În așteptare se află o bucurie mai împlinită».²⁷

Și, având în vedere că așteptăm ceva fără să știm cum va deveni prezent, problema nu e o problemă de inteligență, ci de atenție. E ceea ce trebuie să cerem, așa cum a subliniat papa Francisc citându-l pe sfântul Augustin: «„Timeo Iesum transeuntem” (Sermones, 88, 14,13), „mi-e frică să nu treacă Isus și eu să nu mi dau seama”. Atrăși de interesele noastre [...] și distrași de multe inutilități, riscăm să ratăm esențialul. De aceea azi Domnul repetă „tuturor: vegheați!” (Mc 13,37). Vegheați, fiți atenți».²⁸

²⁴ R.M. Rilke, «Prima elegia», vv. 31-32, in Id., *Elegie duinesi*, Einaudi, Torino 1948, p. 5.

²⁵ D. Mencarelli, *Tutto chiede salvezza*, Mondadori, Milano 2020, pp. 22-23.

²⁶ Is 63,19.

²⁷ E. Montale, «Gloria del disteso mezzogiorno», da *Ossi di seppia*, in Id., *Tutte le poesie*, Mondadori, Milano 1990, p. 39.

²⁸ Francesco, *Omelia alla Santa Messa con i nuovi Cardinali*, 29 novembre 2020.